

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СТАДІЯХ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

FEATURES OF CREATING EVIDENCE ACTIVITIES AT THE STAGES OF CASE CONSIDERATION IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION

Гордус Я.В., студент II курсу магістратури юридичного факультету
Сумський національний аграрний університет

Бойко В.Б., доцент кафедри правосуддя та філософії
Сумський національний аграрний університет

Стаття присвячена дослідженню сутності і значення доказової діяльності на стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства. Обґрунтовано, що доказова діяльність відіграє дуже важливу роль на всіх стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства, оскільки без належної доказової бази учасник адміністративного процесу не зможе довести суду свою правоту в повній мірі, а також буде обмежений у захисті своїх порушених прав. Визначено основні завдання у сфері доказової діяльності в адміністративному процесі України. Проведено теоретико-понятійний аналіз тверджень пов'язаних з доказовою діяльністю на різних стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства. Розкрито поняття аргументу, його класифікація та з'ясовано роль в доказовій діяльності. Проаналізовано поняття доказування та доказів, охарактеризовано їхню сутність та встановлено їх важливість в адміністративному процесі. Акцентовано увагу на нормативну базу, у якій закріплено основні засади доказової діяльності в адміністративному процесі. Класифіковано види доказів в адміністративному процесі, якими є: письмові, речові та електронні докази, висновки експертів та показання свідків. Особливу увагу приділено цілісності доказів, а саме наявності в ньому трьох елементів: змісту доказів; процесуальної форми доказів; процесуального порядку одержання, дослідження та оцінки змісту та процесуальної форми доказів.

Проведено правовий аналіз положень Кодексу адміністративного судочинства України стосовно доказової діяльності на різних стадіях розгляду справи. Підкреслено важливість електронної доказової бази, відповідно до якої існує необхідність в оновленні підходів до застосування та прийняття судом електронних доказів. Особливої актуальності набуває перевірка автентичності електронних доказів і проблеми з доступом до доказів у зонах бойових дій. Сконцентовано увагу на тому, що українське законодавство не має чітких стандартів для визначення прийнятності та автентичності електронних доказів, зокрема електронних листів, текстових повідомлень, записів камер та соціальних мереж. Ще однією проблемою визначено складнощі у підтвердженні автентичності електронних доказів. Суттєвою прогалиною в чинному законодавстві України є відсутність чіткого регулювання цифрових доказів у період воєнного часу. Відповідно до проведеного дослідження було запропоновано: створення єдиного стандарту електронного документообігу; розширення доступу до електронних доказів через спеціальну платформу, яка дозволить віддалено зберігати електронні докази навіть у місцях із нестабільним інтернет-з'єднанням; запровадження спрощених процедур отримання доказів у воєнний час; створення державної бази даних для зберігання електронних документів.

Ключові слова: адміністративний процес, аргумент, доказування, доказ, доказова діяльність, розгляд справи.

The article is devoted to the study of the essence and significance of evidentiary activity at the stages of consideration of the case in the order of administrative proceedings. It is substantiated that evidentiary activity plays a very important role at all stages of consideration of a case in the order of administrative proceedings, since without an appropriate evidence base, a participant in the administrative process will not be able to fully prove his right to the court, and will also be limited in the protection of his violated rights. The main tasks in the field of evidentiary activity in the administrative process of Ukraine are defined. A theoretical and conceptual analysis of statements related to evidentiary activity at various stages of the case review in the order of administrative proceedings was carried out. The concept of argument, its classification, and its role in evidentiary activity are clarified. The concepts of proof and evidence are analyzed, their essence is characterized, and their importance in the administrative process is determined. Attention is focused on the regulatory framework, which establishes the basic principles of evidentiary activity in the administrative process. The types of evidence in the administrative process are classified, which are: written, physical and electronic evidence, expert opinions and witness statements. Particular attention is paid to the integrity of the evidence, namely the presence of three elements in it: the content of the evidence; procedural form of evidence; the procedural order of obtaining, researching and evaluating the content and procedural form of evidence.

A legal analysis of the provisions of the Code of Administrative Proceedings of Ukraine regarding evidentiary activity at various stages of the case review was carried out. The importance of the electronic evidence base is emphasized, according to which there is a need to update approaches to the use and acceptance of electronic evidence by the court. Verification of the authenticity of electronic evidence and problems with access to evidence in war zones are gaining special relevance. Attention is focused on the fact that Ukrainian legislation does not have clear standards for determining the admissibility and authenticity of electronic evidence, including e-mails, text messages, camera recordings and social networks. Difficulties in confirming the authenticity of electronic evidence have been identified as another problem. A significant gap in the current legislation of Ukraine is the lack of clear regulation of digital evidence during wartime. According to the conducted research, it was proposed: creation of a single standard of electronic document management; expanding access to electronic evidence through a special platform that will allow remote storage of electronic evidence even in places with an unstable Internet connection; introduction of simplified procedures for obtaining evidence in wartime; creation of a state database for storing electronic documents.

Key words: administrative process, argument, proof, evidence, evidentiary activity, case consideration.

Актуальність дослідження. Адміністративне судочинство слугує гарантією прав і свобод людини та громадянина у відносинах з органами державної влади. Через нього забезпечується справедливий розгляд справ, що стосуються дій та бездіяльності державних органів, їх рішень та нормативних актів. Особливість адміністративного судочинства полягає в тому, що позивачами часто виступають громадяни, які захищаються від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Відповідно до цього, основне завдання адміністративного судочинства реалі-

зується юридичною аргументацією в судових рішеннях, а саме доказовою діяльністю.

Саме доказова діяльність відіграє дуже важливу роль на всіх стадіях розгляду справи в порядку адміністративного судочинства. Без належної доказової бази учасник адміністративного процесу не зможе довести суду свою правоту в повній мірі, а також буде обмежений у захисті своїх порушених прав. Із огляду на це, не втрачає актуальності дослідження особливостей доказової діяльності на стадіях розгляду справи у порядку адміністративного судочинства.

Виклад матеріалу. Відповідно до концепції Великої української юридичної енциклопедії юридична аргументація в судових рішеннях є їх домінантою, оскільки дає змогу зрозуміти, на чому суд ґрунтувався у своїх рішеннях. Прийняття юридичних рішень залежить від процедур аргументації та бажання досягти істини в праві, що описується як «ідеал знання і способів досягнення і обґрунтування» [1, с. 310].

Виходячи з зазначеної концепції, юридична аргументація включає логічний процес побудови юридичних висновків і їх зв'язку з правовими нормами, фактами по справі та принципами здійснення правосуддя. Аргументація в судових рішеннях має на меті не тільки пояснити, чому суд дійшов певного висновку, а й переконати учасників і суспільство в об'єктивності та законності цього рішення.

У контексті юридичної аргументації поняття «аргумент» являє собою твердження, що містить передумови та висновок, не всі з яких виражені в фактичних аргументах. Відповідно до цього П. Рабінович і Т. Дудаш вважають, що аргументи можна класифікувати за такими критеріями: 1) за засобами, використання яких сформує основу аргументації (джерелами, з яких суб'єкт знаходить аргументи): а) правові; б) позапорові; 2) за формою висловування (виведення), що є основою аргументації: а) дедукційні; б) індукційні; в) абдукційні; 3) за доказовим значенням: а) недоказові (гіпотетичні); б) доказові (такі, що виконують доказову функцію); 4) за об'єктом аргументації: а) ті, що обґрунтовують твердження про юридично значущі факти; б) ті, що обґрунтовують твердження про право; 5) за роллю в структурі аргументу: а) основні; б) додаткові; в) за стадією правового регулювання: а) правотворення; б) тлумачення права; в) правозастосування; 7) за джерелом походження: а) ті, що походять від суб'єктів, уповноважених на ведення судочинства; б) ті, що створюються в процесі інших видів юридично значущої діяльності [2, с. 63].

Отже, класифікація аргументів допомагає зрозуміти, як краще побудувати аргументацію в судовому процесі, щоб переконати суд у правомірності своєї позиції. Розуміння того, які типи аргументів можна використовувати, дозволяє сторонам у судовому процесі краще структурувати свої докази та збільшити шанси отримати сприятливе рішення на користь цих сторін.

В. Орел зазначає наступне: «Юридична аргументація у судових рішеннях є їх домінантою, адже вона є ключем до досягнення істини в праві та встановлення справедливості. Нерідко до судового процесу з метою розширення аргументації та доказової бази залучаються «знаючі особи», які є носіями спеціальних знань (судові експерти). Висновки судових експертів повинні відповідати вимогам обґрунтованості та неупередженості» [3, с. 405]. Звідси слідує, що доказування є процедурою, котра забезпечує фактичну базу для юридичних аргументів. Докази, такі як свідчення, документи, експертні висновки або матеріали, служать підтвердженням або спростуванням висунутих тверджень і обґрунтувань. Таким чином, докази надають юридичній аргументації об'єктивну підставу, надаючи суду фактичну інформацію для прийняття рішення.

На думку В. Гордєєва, доказування – це визначений процес збирання та подальшого подання до адміністративного суду з метою аналізу інформації про обставини справи, наданої суб'єктами адміністративного судочинства, або судом, який за власною ініціативою витребував таку інформацію для її дослідження та подальшої оцінки [4, с. 155]. Отже, автор визначає поняття доказування як упорядковану процедуру збору та подання інформації до адміністративного суду для аналізу обставин справи. Цей процес включає як дані, надані учасниками адміністративного процесу, так і інформацію, запитану судом для подальшого вивчення та оцінки на стадії розгляду справи в адміністративному процесі.

Т. Дудаш додає, що доказ як фактична обставина стає частиною процесу аргументування лише тоді, коли він внесений до тверджень, що є аргументами, тобто отримує своє вербальне втілення у доказовий аргумент. Він є підставою доказового аргументу [5]. Тому докази стають частиною аргументації лише тоді, коли вони включені до показань у формі доказового аргументу, тобто отримують словесне вираження. Отже, докази є основою для побудови доказового аргументу.

Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) встановлює загальні положення щодо визначення доказів, особливості дотримання процесуального порядку їх отримання, дослідження й оцінки змісту, а також процесуальної форми доказів. Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 72 КАС України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність певних обставин, а саме якими обґрунтовуються вимоги і заперечення учасників справи та такими, що мають значення для правильного вирішення справи.

При цьому у ч. 2 цієї ж статті кодексу міститься роз'яснення, що ці дані встановлюються наступними способами: 1) письмовим, речовим та електронним; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків [6].

У теорії адміністративного процесуального права склалася загальноприйнята позиція про те, що докази охоплюють три основні складові:

1. Зміст доказів – інформація, що підтверджує або спростовує обставини справи та є важливою для встановлення істини у конкретному адміністративному провадженні;

2. Процесуальна форма доказів – юридичне оформлення доказів, яке забезпечує їх допустимість і відповідність встановленим вимогам процесуального права;

3. Процесуальний порядок одержання, дослідження та оцінки доказів – порядок дій, визначений адміністративним процесуальним законодавством, який регулює, як докази мають бути зібрані, розглянуті та оцінені, щоб мати юридичну силу.

Цей підхід підкреслює цілісність доказів як елементів адміністративного процесу, де кожна складова є критично важливою для забезпечення об'єктивності та законності судового розгляду справи в порядку адміністративного судочинства.

Так, дослідниця М. Джафарова встановила, що зміст предмета доказування слід розглядати як сукупність обставин, що обґрунтовують вимоги позивача, заявлені на предмет публічно-правового спору; третьою особою із самостійними вимогами; відзив відповідача на позов з огляду на обставини та правові підстави позову, на які посилається позивач; відповідь позивача з урахуванням пояснень, міркувань і доводів, наведених відповідачем у відзиві на позов; заперечення відповідача проти вимог, наведених позивачем у відповіді на відзив; мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Також ця вчена вважає, що встановлення предмету доказування є завданням адміністративного суду, який під час розгляду справи з'ясовує відомості з метою вирішення публічно-правового спору, всебічно досліджує та оцінює їх, у разі потреби забезпечує їх витребування з власної ініціативи [7, с. 72, 74].

У свою чергу, О. Гусєв підкреслює, що процесуальними формами доказів є засоби доказування, тобто такі способи фіксації, об'єктивації та збереження інформації про факти й обставини, які мають значення для вирішення справи, що використовуються під час збирання, подання, дослідження та оцінки доказів. Інформація про факти, отримані в іншій процесуальній формі, не встановленій законодавством, не може бути використана для з'ясування фактичних обставин справи та обґрунтування висновків суду щодо цих обставин [8, с. 119].

Таким чином, процесуальна форма доказів – це встановлені законом правила та вимоги до подання, збору, перевірки та оцінки доказів у судовому процесі. Вона визначає порядок, за яким докази мають бути представлені, щоб суд міг їх прийняти і належно оцінити. У різних судових процесах процесуальна форма доказів може відрізнятися, але загальна мета залишається однаковою – забезпечити об'єктивність, справедливість та ефективність судового розгляду.

В адміністративному процесі основні елементи процесуальної форми доказів забезпечують справедливість і прозорість судового розгляду, а також дозволяють суду об'єктивно оцінити обставини справи. Дотримання цих елементів є обов'язковим для належного доказування і є основою для ухвалення справедливих рішень. До таких елементів належать:

1. **Належність доказів:** означає, що докази повинні мати безпосереднє відношення до предмета спору і сприяти з'ясуванню істотних обставин справи. Неналежні докази, які не стосуються обставин справи, не приймаються судом.

2. **Допустимість доказів:** означає, що в адміністративному процесі докази мають бути отримані без порушення прав учасників справи та процедурних норм.

3. **Достовірність доказів** – це об'єктивність та правдивість наданих доказів. Кожен доказ у адміністративному процесі має бути не викривленим, не підробленим і відповідним дійсним обставинам по суті справи. У ст. 75 КАС України чітко впливає, що достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи. Достатніми є докази, які в сукупності дають змогу дійти висновку про наявність чи відсутність обставин у справі, які входять до предмета доказування. З наведеного впливає, законодавець вимагає щоб в основу судових рішень адміністративного суду була покладена певна сукупність не тільки належних і допустимих, але й достовірних та достатніх фактичних відомостей.

4. **Повнота доказів.** У адміністративному процесі важливо щоб було зібрано достатню кількість доказів, які розкривають всі істотні обставини справи. Суд, оцінюючи докази, повинен отримати цілісне уявлення про справу, тому сторони зобов'язані подати всі необхідні докази для підтвердження своїх вимог або конкретних заперечень.

5. **Форма і порядок подання доказів.** В адміністративному процесі докази повинні бути подані у встановленій законом формі і відповідно до процедурних вимог. Також існує чіткий порядок подання доказів на різних стадіях судового процесу, який має бути дотриманий учасником справи.

6. **Процедура забезпечення доказів.** У випадках, коли існує ризик втрати доказів або їх пошкодження, суд може застосувати процедуру забезпечення доказів в адміністративному процесі, що гарантує збереження важливих для справи фактів.

7. **Оцінка доказів судом.** Кожен доказ повинен бути досліджений на предмет достовірності, допустимості, належності та взаємозв'язку з іншими доказами. Суд не може ігнорувати жодного доказу, якщо він належним чином представлений стороною, і зобов'язаний дати правову оцінку кожному з них.

8. **Обов'язок доведення.** В адміністративному процесі важливо враховувати, що обов'язок доведення покладається на позивача, який має довести обставини, на яких ґрунтуються його вимоги, та на відповідача про законність своїх дій або ухвалених рішень. Цей обов'язок є основним принципом процесуальної форми доказів, що гарантує змагальність та рівність сторін у судовому розгляді.

М. Колеснікова наголошує на тому, як дослідження доказів відіграє важливу роль у процесі доказування, особливо при безпосередньому дослідженні та сприйнятті судом деяких відомостей про факти, що містяться у визна-

чених законом джерелах доказів. Водночас, на думку науковиці, дослідження доказів не слід плутати з їх оцінкою, оскільки воно передбачає оцінку кожного доказу окремо та в сукупності, визначення його достатності, допустимості, достовірності та відносності висновків по справі на основі власних переконань [9, с. 382]. Отже, з позиції авторки випливає, що адміністративний суд оцінює докази у справі за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх всебічному, безпосередньому, повному та об'єктивному дослідженні. Жоден доказ не має заздалегідь визначеної сили для адміністративного суду. Суд оцінює допустимість, достатність і достовірність кожного доказу, а також взаємозв'язок і достатність доказів у їх сукупності, оцінює зібрані у справі докази в цілому та кожен окремо, мотивує відхилення їх або, навпаки, розгляд та врахування кожного доказу.

На думку Р. Стоцького, оцінка доказів – це завершальна стадія доказування, яка полягає в логічній, розумовій та процесуальній діяльності суду та учасників справи, їх представників щодо визначення допустимості, належності, достовірності та достатності доказів відповідно до вимог КАС України. Суд є обов'язковим суб'єктом оцінки доказів в адміністративному судочинстві України, яка остаточно здійснюється в нарадчій кімнаті. Сторони, треті особи та їх представники можуть провести попередню оцінку доказів [10, с. 523].

Таким чином, Р. Стоцький підкреслює, що оцінка доказів є ключовим завершальним етапом доказування на стадії розгляду справи в адміністративному судочинстві, що включає комплексну діяльність суду та учасників справи. Остаточну оцінку проводить суд у нарадчій кімнаті, водночас сторони та їхні представники можуть здійснювати попередню оцінку доказів для підготовки до процесу.

Важливо, що в адміністративно-процесуальних нормах інституту доказів неодноразово живиться термін «доказування», але при цьому законодавець не надає його визначення у такий спосіб, як закріплено поняття «докази», передбачене в ч. 1 ст. 72 КАС України. Відсутність у КАС України чіткого визначення терміну «доказування» може свідчити про певну недосконалість правового регулювання, що залишає простір для різного трактування цього процесу. Це може створити труднощі у процесі правозастосування, оскільки учасникам процесу важко зрозуміти, що саме включає доказ і як належним чином виконувати свої процесуальні зобов'язання.

Тому можна стверджувати, що для забезпечення більшої ясності в адміністративному процесі було б важливо більш чітко визначити термін «доказування» в законодавстві, як це має місце з поняттям «докази». Це сприяло б більш послідовному розумінню процесу доказування та підвищило б якість правосуддя.

Щодо обов'язку доказування в адміністративному судочинстві продовжує діяти загальне правило, згідно з яким кожен учасник повинен довести ті обставини, на яких ґрунтуються його вимоги та заперечення (ч. 1 ст. 77 КАС України), крім справ про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, в яких обов'язок доказування покладається на відповідача, навіть якщо він не заперечує проти позову (ч. 2 ст. 77 КАС України). У таких випадках відповідач не може посилається на докази, які не були покладені в основу оскаржуваного рішення, якщо він не доведе, що він вжив усіх можливих заходів для їх отримання до ухвалення оскаржуваного рішення, але вони були не отримані з незалежних від нього причин. У разі використання суб'єктом своїх повноважень або загрози негативних заходів впливу на позивача (наприклад, звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, переведення, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зниження заробітної плати тощо) у зв'язку з повідомленням ним чи його близьким особам про можливі факти корупції

чи злочинів, пов'язаних з корупцією, інші порушення, передбачені положеннями ЗУ «Про запобігання корупції», обов'язок доведення того, що прийняті рішення, вжиті заходи є законними та не мотивовані діями позивача чи його родичів щодо здійснення цього повідомлення, покладається на відповідача.

Тому розподіл обов'язку доказування здійснюється на основі засад змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин справи. Цей механізм, побудований на цих засадах, сприяє досягненню балансу між самостійністю сторін у процесі та активною роллю суду у встановленні істини, що, в свою чергу, підвищує справедливості адміністративного судочинства.

Законодавцем визначено відносно жорсткі імперативні вимоги до порядку подання доказів. Так, відповідно до ч. 4 ст. 79 КАС України у встановлений законом строк; одночасно з позовною заявою (для позивача), відзивом (для відповідача), письмовим поясненням (для третьої особи); копії доказів (крім речових доказів) повинні бути заздалегідь надіслані або надані особою, яка їх подає, іншим учасникам справи. У разі неможливості подання доказу у встановлений строк, учасник справи зобов'язаний проінформувати письмово про це суд із зазначенням причин, з яких доказ не може бути отриманий і поданий, повідомивши, що ним були здійснені усі необхідні дії, спрямовані на його отримання та подання [6].

Докази, подані з порушенням процесуальних строків, без роз'яснень про наявність поважних причин їх пропуску, судом не приймаються (ч. 8 ст. 79 КАС України). З вказаної дефініції випливає, що законодавець вимагає від учасників процесу добросовісного виконання своїх процесуальних прав та обов'язків, не зловживання ними при неналежному виконанні ухвали суду про витребування доказів у разі неповідомлення суду про неможливість подати докази та неподання доказів з неналежних причин. У цьому випадку суд має право застосувати заходи процесуального примусу у вигляді тимчасового вилучення доказів для дослідження судом або накладати штраф.

Суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду В. Бевзенко зазначив, що докази та доказування в адміністративних справах відповідають загальній теорії доказування у судовому процесі, хоча мають певні особливості. Зміст і обсяг доказів, види та обсяг доказів в адміністративному судочинстві залежать від предмета доказування. Суддя також стверджує, що конкретні види доказів визначаються видом адміністративного провадження, яке відбувається в адміністративному судочинстві. До доказів і доказування в адміністративних справах поширюється принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи та презумпція «винуватості» суб'єкта юрисдикції. Попри все вище зазначене, суддя підкреслив, що на практиці суб'єкти владних повноважень не завжди пам'ятають про свій обов'язок демонструвати законність і обґрунтованість своїх рішень [11].

Тому, незважаючи на те, що доказування в адміністративному судочинстві регулюється чіткими правилами та принципами, на практиці їх дотримання суб'єктами владних повноважень залишається викликом для сучасної судової системи. Це пов'язано з тим, що ці суб'єкти не завжди виконують обов'язок щодо обґрунтування своїх рішень та доведення їх законності, як того вимагає принцип офіційного з'ясування обставин справи. Недостатня аргументація з боку суб'єктів владних повноважень ускладнює процес доказової діяльності у суді, який зобов'язаний оцінювати достовірність та обґрунтованість позицій сторін по справі. Внаслідок цього процес розгляду в рамках адміністративного процесу може затягнутися, вірогідність оскарження зростає, а довіра суспільства до справедливості судових рішень та до правосуддя в цілому знижується. Це підкреслює важливість системного підвищення правової культури суб'єктів владних повноважень

для забезпечення ефективності та прозорості адміністративного судочинства.

Важливо підкреслити, що у зв'язку з розвитком інформаційних технологій та цифровізацією адміністративне судочинство стикається з новими викликами й можливостями. Наприклад, електронні докази, використання баз даних та електронних ресурсів, а також дистанційне судові засідання потребують оновлення підходів до доказової діяльності. Разом із розвитком цифрових доказів зростає необхідність перевірки достовірності цих доказів, їх законності та визнання судом.

В умовах повномасштабного вторгнення питання оцінки електронних доказів у адміністративному судочинстві в Україні набуває особливої актуальності у зв'язку з частими зміни в чинному законодавстві, складністю перевірки автентичності електронних доказів і проблеми з доступом до доказів у зонах бойових дій. Розглянемо основні проблеми та запропонуємо варіанти їх вирішення.

Передусім, українське законодавство не має чітких стандартів для визначення прийнятності та автентичності електронних доказів, зокрема електронних листів, текстових повідомлень, записів камер та соціальних мереж. Під час війни, коли багато доказів існують лише в цифровій формі, відсутність таких стандартів ускладнює суддям оцінку та прийняття цих доказів.

Наступною проблемою є складнощі у підтвердженні автентичності електронних доказів, оскільки їх можна легко змінити або підробити, що ставить під сумнів їх достовірність. Відсутність доступу з метою оцінки доказів у зонах бойових дій ускладнює перевірку цифрових документів, записів і звітів тощо. Окрім того, на окупованих або прифронтових територіях доступ до інтернету та інших цифрових сервісів може бути обмеженим, що впливає на можливість отримати або зберегти електронні докази. Це також створює проблеми для збереження доказів у належній формі та їх подальшого подання до суду.

Суттєвою прогалиною в чинному законодавстві України є відсутність чіткого регулювання цифрових доказів у період воєнного часу. Наразі немає спеціального законодавства чи вказівок щодо зберігання, представлення та оцінки електронних доказів, отриманих під час війни. Це може спричинити проблеми з їх законністю, оскільки звичайні процедури збору можуть бути недоступні або змінені в умовах збройного конфлікту.

З метою вдосконалення правового регулювання та оцінки електронних доказів можуть бути реалізовані наступні заходи:

1. Створення єдиного стандарту електронного документообігу. Доцільно встановити на законодавчому рівні стандарти, які б визначали допустимість та достовірність електронних доказів, таких як електронна пошта, повідомлення в соціальних мережах, відеозаписи. Ці стандарти повинні містити чіткі вимоги щодо перевірки та збереження таких доказів.

2. Розширення доступу до електронних доказів через спеціальну платформу, яка дозволить віддалено зберігати електронні докази навіть у місцях із нестабільним Інтернет-з'єднанням. Це може бути національна платформа для збору та зберігання цифрових доказів, доступна для учасників справи в адміністративному провадженні.

3. Запровадження спрощених процедур отримання доказів у воєнний час. Прийняти спеціальні нормативно-правові акти, які забезпечать спрощену процедуру отримання електронних доказів у зоні бойових дій чи на окупованих територіях. Це може бути, наприклад, легалізація записів камер, публікацій і даних, отриманих з Інтернет-джерел, якщо їх достовірність можна підтвердити іншими способами.

4. Створення державної бази даних для зберігання електронних документів. В умовах воєнного стану доцільно створити державну базу даних для зберігання

важливих електронних доказів, доступну для громадян та правозахисників. Це дозволить зберегти копії важливих доказів навіть в умовах обмеженого доступу до інфраструктури та забезпечити їх збереження.

Висновки. Таким чином, доказова діяльність в адміністративному судочинстві характеризується специфічними рисами, зумовленими необхідністю забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян у взаємовідносинах з суб'єктами владних повноважень. Вона спрямована на досягнення основної мети адміністративного процесу – реалізацію принципу справедливості в публічно-правових спорах. Тому надзвичайно важливо забезпечити належний рівень доказів на різних етапах адміністративного процесу – від підготовчого етапу, на якому збираються первинні докази, до розгляду та оцінки доказів на стадії судового розгляду. Презумпція правомірності дій суб'єктів владних повноважень ускладнює процес для позивачів та захисту їх порушених прав внаслідок дій чи вчинених рішень. У зв'язку з цим важливо знайти способи полегшити доступ до доказової інформації та покращити процес збирання й оцінки доказів, щоб гарантувати справедливості судових рішень.

Аналіз показує, що для ефективної оцінки електронних доказів в адміністративному судочинстві в Україні

необхідно вдосконалити законодавство шляхом запровадження чітких процедур щодо їх допустимості, автентичності та збереження. В умовах військового стану доказова діяльність у адміністративному судочинстві вимагає додаткових заходів щодо захисту та збереження електронних доказів і спрощення їх збору, а також створення інфраструктури для роботи з ними. Реалізація цих пропозицій підвищить ефективність судового розгляду та допоможе зберегти докази, важливі для захисту прав громадян у важкий для країни час.

Перспективи подальших розвідок доказової діяльності на стадіях розгляду справ в адміністративному судочинстві формують значення підґрунтя для вдосконалення судової практики та підвищення рівня судочинства в Україні. Особливої уваги потребує питання електронних доказів, яке в умовах воєнного стану набуває якісно нової ролі. Майбутні дослідження можуть сприяти розробкам спеціальних процедур збереження та перевірки електронних доказів, які б відповідали стандартам сучасного правосуддя. Також важливо дослідити міжнародний досвід оцінки електронних доказів з метою інтеграції сучасних технологій задля забезпечення прозорості, надійності та прийнятності таких доказів у судах і їх впровадження в правовій системі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Велика українська юридична енциклопедія : Т. 2 : *Філософія права* / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого : Право. 2017. 1128 с.
2. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Аргументи у правовій аргументації: деякі загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 47–68.
3. Орел В. А. Юридична аргументація в судовому процесі: вітчизняний досвід та зарубіжна практика. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Право*. 2023. Т. 2. Вип. 78. С. 401–406.
4. Гордєєв В. В. Поняття юридичних фактів в адміністративному судочинстві України : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2021. 324 с.
5. Дудаш Т. Інструменти правового аргументування й правової аргументації: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2021. Вип. 73. С. 3–13.
6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. 2747-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
7. Джафарова М. В. Окремі питання доказування в адміністративному судочинстві в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 69–75.
8. Гусєв О. Ю. Співвідношення понять доказів і засобів доказування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2016. № 37. Т. 1. С. 116–120.
9. Колеснікова М. В. Докази та доказування в адміністративному судочинстві. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 4. С. 378–383.
10. Стоцький Р. М. Оцінка доказів суб'єктами доказування в адміністративному судочинстві. *Актуальні питання юридичної науки. Серія : Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 520–523.
11. Судді Верховного Суду розповіли про докази і доказування в адміністративному, господарському та цивільному процесі / Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1126155/> (дата звернення: 04.11.2024).